

Oosters album

Musea Brugge, 0000.GRO3119.II

Bronnen in context 7

COLOFON

Titel

Oosters album (Musea Brugge, 0000.GRO3119.II)

Auteurs

Annelies Dobbelaere

Sandra Janssens

Jan Parmentier

Ludo Vandamme

Jaar van uitgave

2022

Verantwoordelijk uitgever

Colin Beheydt, algemeen directeur Stad en OCMW Brugge

Burg 12, 8000 Brugge

Wettelijk depot

D/2022/0546/7

Dit werk is gelicenseerd onder een Creative Commons Naamsvermelding-NietCommercieel-GeenAfgeleideWerken 3.0 Unported licentie. Bezoek <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0> om een kopie te zien van de licentie.

Omslagillustratie

Markttafereel. Deze origineel Chinese gravure werd ten tijde van de Oostendse Compagnie meegebracht door kooplui. We zien een chaotisch markttafereel. Niet alleen brengen gewone marktkramers er hun waar aan de man, de prent zit ook vol mythische figuren zoals draken en tijgers (Musea Brugge, 0000.GRO3119.II, fol. 40).

Inhoud

Voorwoord	4
Inleiding	5
Joseph van Huerne, verzamelaar en mecenas <i>Annelies Dobbelaere</i>	6
China-belangstelling in Brugse bibliotheken in de 18de eeuw <i>Ludo Vandamme</i>	9
De Zuid-Nederlandse China-handel tijdens de 18de eeuw: peper, thee en katoentjes <i>Jan Parmentier</i>	14
Het Oosters Album: een introductie <i>Annelies Dobbelaere</i>	16
Pieter Ledoux, Jan Karel Verbrugge en het Oosters Album <i>Sandra Janssens</i>	19
Literatuurlijst	23
Index	26

Voorwoord

De teksten in deze publicatie kwamen tot stand binnen het project Historische Bronnen Brugge. Dit project zorgde tussen 2003 en 2014 voor de digitalisering van dertien belangrijke historische documenten uit de collecties van het Stadsarchief Brugge, Openbare Bibliotheek Brugge, Musea Brugge, het Grootseminarie Brugge en het Rijksarchief te Brugge. De coördinatie was in handen van Erfgoedcel Brugge.

Bij elke bron schreven onderzoekers en conservatoren artikelen die de inhoudelijke, vormelijke of codicologische aspecten van het document uitdiepen of de ontstaanscontext schetsen. Voor sommige bronnen werd een teksteditie of vertaling bezorgd of werden regesten opgesteld.

De bronnen, artikelen en tekstedities waren aanvankelijk beschikbaar op *historischebronnenbrugge.be*. In 2018 kregen ze een nieuwe thuis op het portaal *erfgoedbrugge.be*. Deze digitale publicatie zorgt ervoor dat de teksten op langere termijn beschikbaar blijven voor onderzoekers en geïnteresseerden.

De teksten in deze publicatie werden oorspronkelijk gepubliceerd in 2008. De teksten en bibliografische verwijzingen zijn naar aanleiding van deze nieuwe digitale publicatie niet geactualiseerd.

Inleiding

Het Oosters Album werd volledig in opdracht van verzamelaar Joseph van Huerne (1752–1844) opgesteld en bij het begin van de 19de eeuw ingebonden. Het bevat unieke tekeningen van de Bruggelingen Jan Karel Verbrugge, Antoon Ignatius Steyaert en Pieter Ledoulx, naast originele prenten uit China. 32 tekeningen zijn van de hand van Jan Karel Verbrugge, één is van Antoon Ignatius Steyaert, 15 prenten werden door Pieter Ledoulx geschilderd en acht zijn origineel uit China afkomstig.

De drie Brugse kunstenaars waren tijdgenoten van edelman Van Huerne en kregen op regelmatige basis opdrachten van hem. Hij was trouwens niet alleen hun opdrachtgever, uit de handschriften van Verbrugge en Ledoulx blijkt dat ze ook bevriend waren.

Bijna alle tekeningen van Verbrugge zijn vooraan in het Album te vinden, terwijl die van Ledoulx achteraan ingebonden werden. De vele Chinese personages op het porselein en lakwerk uit Van Huernes kabinet stonden model voor het Album. Soms echter stuurde de jonkheer zijn schilders erop uit naar andere verzamelaars om opmerkelijke exotica uit hun collectie te vereeuwigen.

Dat het geheel zoveel meer was dan een prentenboek met mooie afbeeldingen, bewijst het feit dat de edelman regelmatig in zijn aanzienlijke bibliotheek op zoek ging naar de betekenis van beeldjes en die dan zorgvuldig onderaan het blad noteerde.

Na de dood van Van Huerne werd het Oosters Album op de kunstveiling van 21 oktober 1844 verkocht. Uiteindelijk verwierf het Brugse Oudheidkundig Genootschap het op een Antwerpse veiling in 1936. Na vele omzwervingen kwam het Album terug naar de stad van zijn mecenas.

Joseph Van Huerne, verzamelaar en mecenas

Annelies Dobbelaere

DE KUNST VAN HET VERZAMELEN

Een collectie ontstaat wanneer een verzamelaar diverse objecten uit de handel neemt, ze samenbrengt in een speciaal daarvoor voorziene ruimte en ze met bijzondere zorg omringt. Een verzameling kan zowel privé zijn als opengesteld worden voor het grote publiek. De middeleeuwse schatkamer was een opbergplaats voor vorstelijke investeringen. De voorwerpen werden niet tentoongesteld en kwamen er bij toeval terecht: dankzij een erfenis, een schenking of als oorlogsbuit. Niet alleen de adel sloeg aan het verzamelen, ook de kerk bewaarde haar relikwieën onder meer om de vroomheid van haar onderdanen te bevorderen, zieken te genezen en de regio tegen mogelijke vijanden te beschermen. De 15de en 16de-eeuwse *Kunst- und Wunderkammers* dienden om uit te pakken met vorstelijke kennis en de vorstelijke rechten op universele macht te bevestigen. In de 16de en 17de eeuw begonnen rijke burgers, naast wereldlijke en religieuze hoogwaardigheidsbekleders, met het samenstellen van encyclopedische collecties. Ze creëerden thuis een microkosmos als weerspiegeling van de hen omringende macrokosmos met zes types objecten: artificialia, naturalia, antiquiteiten, mirabilia, exotica en scientifica. Naturalia waren voorwerpen uit de natuur en artificialia door mensenhanden vervaardigde objecten. Naast Griekse en Romeinse antieke voorwerpen waren ook de antiquiteiten van eigen bodem geliefd. Mirabilia sloegen op alles wat veel groter of kleiner was dan de norm, wat misvormd en wonderbaarlijk was. Wetenschappelijke instrumenten vormden de groep van de scientifica. Dankzij de ontdekkingsreizen en de nieuwe contacten met vreemde volkeren vonden exotica de weg naar de rariteitenkabinetten. Ook handelscontacten speelden hierbij een grote rol.

EEN EXOTISCHE WERELD

Exotica worden omschreven als niet West-Europese voorwerpen, zowel naturalia als artificialia, of objecten in een materiaal dat niet uit Europa afkomstig was maar door Europese ambachtshandelaars en kunstenaars bewerkt werd. De exclusiviteit van het materiaal gecombineerd met het vakmanschap van de kunstenaar leidde tot een

kostbaar en uniek stuk. Exotica prikkelden de zintuigen, etaleerden macht en rijkdom, getuigden van een goede smaak en een open visie op de wereld. Ze variëren van ingepakte krokodillen, in ivoor gesneden Christusfiguurtjes, Indisch textiel, Japans lakwerk en Chinees porselein tot Mexicaanse wapens en vederwerk. Met de opkomst van de 17de-eeuwse handelscompagnieën, zoals de Nederlandse Verenigde Oost-Indische Compagnie, de Britse East-India Company en de Franse Compagnie des Indes, ontstond er een constante stroom van porselein, lakwerk, parelmoer en zijde uit Azië. Handelaars gaven een lijstje met eisen omtrent vorm en decoratie mee. Het op bestelling vervaardigd porselein of *Chine de Commande* was een feit. De adel en rijke burgers richtten kamers volledig in Chinese stijl in en plaatsten kleine pagodes in de tuin. Porselein – vaak van mindere kwaliteit – drong in het dagelijks leven door: borden, kopjes, thee- en koffiekannen verschenen als gebruiksvoorwerp. Sierporselein met kostbare en kunstige decoraties bleef voor het kabinet voorbehouden en behield haar waarde. Ook in Van Huernes Blauwhuis (zomerpaleis in Izegem) was er een Chinees salon met porselein, lakwerk, Chinese meubels en behang beschilderd met Chinese figuren. Bij de start van zijn verzameling waren porselein, lakwerk, parelmoer en textiel in de Zuidelijke Nederlanden algemeen verspreid door de rechtstreekse vaart op China. Ook na het einde van de Oostendse Compagnie bleven in Brugge en Oostende koloniale en exotische producten toestromen.

DE COLLECTIE VAN HUERNE

Jonkheer Joseph van Huerne werd op 24 november 1752 geboren in Brugge en overleed er op 31 mei 1844. Hij trad tweemaal in het huwelijk, maar bracht de laatste 40 jaar van zijn leven alleen door als weduwnaar. Met het overlijden van Joseph van Huerne stierf de mannelijke lijn van de familie uit. Van Huerne bracht zijn winters door in zijn woning in de Brugse Dweersstraat. Het huis, inclusief tuin en bijhorende gebouwen, strekte zich uit van de Noordzandstraat tot de Zilverstraat (het huidige Zilverpand). Tijdens de zomer vertoefde hij in zijn ‘huys van plaisance’, het kasteel het Blauwhuis te Izegem. Als rentenier leefde de jonkheer van de opbrengst van de talrijke gronden en hoeves die hij in West- en Oost-Vlaanderen bezat. Joseph van Huerne telde in zijn vriendenkring heel wat Brugse kunstenaars en werd door hen geroemd als één van de ‘grootsten protecteurs der konsten’. Een aantal onder hen verdiende hun boterham met de opdrachten die hij hen gaf, zoals het naschilderen van voorwerpen uit zijn rariteitenkabinet. Als er officiële gasten naar Brugge afreisden, stond er vaak een rondleiding in de Dweersstraat op het programma. Toen de Hollandse koning Willem I op 8 september 1815 de stad bezocht, genoot diens echtgenote van een bezoek aan de collectie Van Huerne. Dat hij bijzonder trots was op zijn collectie bleek ook uit het gastenboek dat hij bijhield en waarin bezoekers hun indrukken en hun handtekening konden nalaten. Joseph van Huernes kabinet omvatte vier deelgroepen van de encyclopedische verzameling: naturalia, artificialia, antiqui-

teiten en exotica. De verzameling artificialia telde schilderijen, tekeningen, lithografieën en gravures, losse tekeningen en ingebonden reeksen prenten, voorwerpen in ivoor, bukshout, parelmoer en email, wapens en wapenhouders, objecten in glas, beschilderd glas, aardewerk, gres, faïence, brons, marmer, albast, gebakken aarde, porselein en voorwerpen in serpentijn. Wat betreft de antiquiteiten verzamelde hij Gallisch, Romeins, Egyptisch en Etruskisch aardewerk, brons en marmer. De naturalia omvatten schelpen, schaaldieren, koralen, fossielen en mineralen. Voor mirabilia of scientifica toonde hij blijkbaar geen interesse.

OOSTERSE EXOTICA

Na het overlijden van Joseph van Huerne werd het gros van zijn kunstcollectie – wel meer dan 2000 stuks – te koop aangeboden op een veiling georganiseerd in zijn woning aan de Dweersstraat. Als we er de veilingcatalogus op na slaan, valt de grote hoeveelheid Oosterse exotica op: rood aardewerk en lakwerk uit China en Japan, Chinese beeldjes uit verschillende materialen, tabaksdozen in ivoor, maskers, porseleinen vazen, meetinstrumenten, wierookstokjes, pijlen, kledij en schoenen van diverse volkeren, Indische muziekinstrumenten, Chinees en Indisch borduurwerk en tekeningen... De beschrijving in de catalogus prikkelt vaak de verbeelding: van een Chinese jonk van wel één meter lang uit zwart en rood lakwerk belegd met fijne gouden decoraties, een porseleinen beeld van een vrouw die gezeten op een kameel mandoline speelt, over een spekstenen Christusfiguur in reliëf op een plank van acaciahout vervaardigd in China, tot een presse-papier beklommen door een luipaard, een geëmailleerde koffiekant in de vorm van een neergehurkte aap, een Chinese inktpot met bijhorende inkt en een zilveren bril. Dat de jonkheer ook over heel wat kopjes, schotels, presenteerbladen, thee-, koffie- en suikerpotten in porselein en lakwerk beschikte, hing samen met de stijgende populariteit van thee, koffie en cacao. Zijn eenvoudig servies deed dienst als gebruiksvoorwerp en de kostbare en zeldzame exemplaren stonden in zijn kabinet en Chinees Salon opgesteld. Van Huerne had duidelijk een voorkeur voor China en in mindere mate voor Japan. Deze verzameling exotica is typerend voor de 18de-eeuwse Chinamode. In de verfijnde Chinese kunst zagen de adel en de burgerij hun hang naar een verfijnde gracieuze levensstijl uit de rococo weerspiegeld. Van Huerne ging echter nog een stapje verder. Hij verzamelde niet alleen, hij was ook een ‘mecenas in de Chinese kunst’. Getuige hiervan het Oosters Album.

China-belangstelling in Brugse bibliotheken in de 18de eeuw

Ludo Vandamme

In de 18de eeuw maakten boeken deel uit van het dagelijkse leven van adellijke, kerkelijke en burgerlijke kringen in de stad. Boekenverzamelingen werden doorgegeven van generatie tot generatie. Maar vaker kwamen bibliotheken na het overlijden van de eigenaar onder de hamer. Brugse boekhandelaars bekommerden zich om het feilloze verloop van deze veilingen en brachten daartoe een gedrukte veilingcatalogus uit. Deze gedrukte catalogi laten – onder enig voorbehoud – toe binnen te kijken in de collecties van Brugse boekenliefhebbers.*

HET AANBOD

Bruggelingen die in de 18de eeuw een boekenverzameling uitbouwden konden verschillende sporen volgen. Uiteraard betekende de erfenis van een collectie binnen de familie een goede start. Zoals gezegd kon men verder op veilingen terecht, in Brugge en in alle belangrijke steden in de Zuidelijke Nederlanden. Daarnaast was er in Brugge een netwerk van degelijke boekhandels, die vlot het nieuwe internationale assortiment ter beschikking stelden én ook antiquarische boeken aanboden.

In tegenstelling tot de vele bewaarde veilingcatalogi is de informatie over het aanbod in de boekhandels beperkt. Grote boekhandelaars als Joseph de Busscher en Joseph van Praet gaven vanaf 1772 een periodiek uit met hun nieuwe aanwinsten. Zo boden beide boekhandelaren in 1772 het meer encyclopedische *Histoire moderne des Chinois, des Japonois, des Indiens...* (1755–1771) van de

* Een steekproef leverde voor de volgende bibliotheken boeken over China op (de nummers zijn deze van het repertorium van De Laey): nrs. 1 (1752: Custis), 18 (1772: Marquier), 49 (1782: De Vooght), 56 (1772: De Blende), 64 (1787: Van Speybrouck, samen met de boeken van de procureur F. Cortals), 87 (1797: D'Hooghe), 149 (1810: Van Caloen, voormalig burgemeester van het Brugse Vrije), 151 (1810: Vandemaele), 154 (1810: Hubert de Cock lakenhandelaar; Paul de Cock kunstschilder).

Franse veelschrijvers François-Marie de Marsy en Adrien Richer aan. In de bescheiden, niet gedateerde *Catalogue des livres* die de boekhandelaar-uitgever Andries Wydts (†1749) de wereld instuurde, ontbreken specifieke Chinaboeken. Het *Journal d'un voyage aux Indes orientales*, 1690–1691 door Robert Challe (3 vol., 1721) komt nog het dichtst in de buurt.

CHINABOEKEN IN BRUGSE BIBLIOTHEKEN

De meeste grote bibliotheken in de 18de eeuw laten een algemene belangstelling zien. Steevast maakten reisverhalen, landenbeschrijvingen en zelfs proza over verre landen daar deel van uit. De grootste belangstelling ging hierbij uit naar Azië of de Oriënt. Dit werd vastgesteld door Christophe Tuerlinckx, die in 1992 particuliere bibliotheken in de Zuidelijke Nederlanden 1750–1840 aftoetste op hun belangstelling voor de buiten-Europese wereld. In de overgang naar de 19de eeuw diende Azië deze interesse te delen met het Amerikaanse continent. Binnen de Aziëbelangstelling scoorde China het hoogst, om en bij de 25%. Deze boeken werden aanvankelijk overwegend in de Noordelijke Nederlanden uitgegeven. Later in de 18de eeuw nam Parijs het voortouw.

Brugse collecties die zich uitgesproken richtten naar vreemde landen (etnologie, aardrijkskunde, reisverhalen) kwamen we niet op het spoor. Wel komt dit soort boeken in elke bibliotheek voor. Bijna steeds beschikt men in verzamelingen vanaf enkele honderden boeken over één of meerdere exemplaren die betrekking hebben op China.

De populairste auteur is zonder twijfel de Amsterdamse historicus en geograaf Olfert Dapper (1636–1689). Hij is het prototype van de schrijver die verre landen beschrijft zonder er ooit te zijn geweest. De intense handelsaanwezigheid in zijn tijd van de Verenigde Provinciën in China richtte zijn aandacht ook naar Oost-Azië. Zo liet hij in 1670 een uitvoerig reisverslag publiceren van Nederlandse gezantschappen bij de Chinese keizer en andere hoogwaardigheidsbekleders. Van dit *Tweede en derde gezantschap tot de keyzeren van China...* (Amsterdam, 1670) bezaten Paul of Hubert de Cock een fraai exemplaar op groot papier. Verder treffen we het ook aan op de veiling van de boeken van onder meer Joseph van Caloen, J. Marquier en de Brugse schepen Jean-Baptiste de Blende. Beide laatstgenoemden bezaten niet alleen alle publicaties van Dapper over verre landen, ook beschikten ze over een relaas van het eerste Hollandse gezantschap naar China door Johan Nieuhoff. Deze eerste handelsmissie (1655–1657) had weinig opgeleverd maar was wel bepalend voor de verdere Westerse beeldvorming over China.

De jezuïet Athanasius Kircher (1602–1680) was evenmin in China geweest. Deze Duitse wetenschapper publiceerde graag over het mysterieuze en het fantastische zoals de onderaardse wereld, de hiërogliefen in Egypte, de zoektocht naar de Ark

van Noah, of verre landen. Deze studies vonden een ruime en welwillende lezerskring die zich weinig gelegen liet aan de speculatieve manier waarop Kircher zijn onderwerpen benaderde. Ook in zijn overzichtswerk over China gaan waarheid en fantasie samen. Ambtsedellieden als Ignace d'Hooghe, en Joseph van Huerne, de kunstenaar Pieter Ledoulx en de verder niet geïdentificeerde bibliofiel Jean Vandenmaele bezaten exemplaren van de Nederlandse vertaling door J.H. Glazemaker (*Tooneel van China*, Amsterdam, 1668). De historicus Charles Custis beschikte over de oorspronkelijke Latijnse editie (Amsterdam, 1667). Het exemplaar van de Latijnse editie dat zich in de Openbare Bibliotheek Brugge bevindt (boeknummer 3732) draagt het ex-libris van Jacques Pinssonat (†1723), hoogleraar Hebreeuws aan het Collège de France.

Een wetenschappelijk en geïllustreerd overzicht van de Chinese geschiedenis en cultuur kwam in 1736 uit in Den Haag. Het was van de hand van de jezuïet Jean-Pierre du Halde (*Description géographique, historique ... de l'empire de la Chine & de la Tartarie chinoise*, Den Haag, 1736). De Brugse hoogbaljuw Pierre-Francois de Vooght, een bibliofiel die in zijn huis in de Naaldenstraat een prachtcollectie bij elkaar bracht, bezat een exemplaar.

De Vooght was bijzonder selectief in zijn collectievorming; andere boeken over China hoefden voor hem niet meer. Hij bezat ook enkele topwerken over de Japanse cultuur en religie.

De Chinese architectuur en tuinkunst was aanwezig in de bibliotheken van Brugse architecten. Hendrik Pullinx beschikte over een afzonderlijk exemplaar van het *Traité des edifices, meubles, habits, machines & ustensiles des Chinois* (Parijs, 1776) van William Chambers. Dit werk kwam bij hem nog eens voor, maar dan binnen de bijzonder weelderige tweedelige bundel met overwegend plannen van bekende Europese en Chinese tuinen, samengesteld door Georges Louis Le Rouge tussen 1776 en 1789 (*Jardins anglo chinois*). Een bundel met de onduidelijke titel *Paysages & conversations de la Chine* was wellicht afkomstig van E. Van Speybrouck.

EEN UITGESPROKEN CHINA-BELANGSTELLING: CHARLES CUSTIS, JOSEPH VAN HUERNE EN PIETER LEDOULX

Maar soms verraden Chinaboeken in Brugse bibliotheken meer dan een algemene interesse voor het exotische. De Brugse schepen en historicus Charles Custis (1704–1752) had een uitgesproken belangstelling voor geschiedenis en aardrijkskunde. Opvallend is zijn bijzonder degelijke collectie over niet-Europese landen en culturen. China is vertegenwoordigd door de reeds eerder genoemde boeken van Du Halde en Kircher. Custis had overigens zowat het volledige oeuvre van de Duitse jezuïet bij hem thuis staan. Verder zijn er het Chinadeeltje uit de 43 delen tellende *Histoire moderne* van Thomas Salmon (*Histoire moderne ou l'Etat*

present de l'empire de la Chine, Amsterdam 1730), de geleerde Franse jezuiet Louis Le Comte (*De ceremonies de la Chine*, Luik, 1700), en Juan de Palafox y Mendoza (*Histoire de la conquête de la Chine par les Tartares*, Amsterdam, 1725). Op Custis' boekenplank stond ook de *Nouvel Atlas de la Chine* (Den Haag, 1737) van de Franse cartograaf Jean Baptiste Bourguignon d'Anville (1697–1782). D'Anville kon beschikken over hoogwaardige kaarten, werk van jezuiten-missionarissen in opdracht van de Chinese keizer (1708–1716).

China en de Chinese cultuur droegen ook de belangstelling weg van Joseph van Huerne (1752–1844). Zoals hoger gezegd bezat hij Kirchers *China monumentis* in een Nederlandse vertaling. Tussen zijn hybride verzameling kaartenboeken stak een schitterende *Novus atlas Sinensis*; Van Huernes exemplaar bevatte ingekleurde kaarten en een frontispies opgehoogd in goud. Deze atlas werd samengesteld door de Italiaanse jezuiet en Chinamissionaris Martino Martini (1614–1661) en was een product van het uitgevershuis Blaeu in Amsterdam (1655). De kaarten en de commentaren van Martini overschaduwden alle cartografisch materiaal dat tot dan over China was verschenen. Later integreerden de atlassenuitgevers Blaeu dit materiaal in hun spraakmakende, meerdelige wereldatlas. Verder hebben bij Van Huerne de 17de -eeuwse Hollandse reisboeken plaatsgemaakt voor de uitvoerige verslagen van de Engelse missie in China in de jaren 1792–1794, op initiatief van koning Georges III. Van Huerne bezat van twee verschillende reisbeschrijvingen telkens een editie in Franse vertaling. Het betreft enerzijds de *Voyage dans l'intérieur de la Chine et en Tartarie* van George Staunton (Parijs, 1804; 5 kleine deeltjes en een atlas met kaarten en prenten in – 4°) en de *Voyage en Chine et en Tartarie, à la suite de l'ambassade de Macartney* van Samuel Holmes (Parijs, 1805, twee kleine delen, met 52 platen).

Van Huerne deelde zijn Chinabelangstelling met zijn favoriete kunstenaar, Pieter Ledoux (1730–1807). Ledoux's boekenverzameling presenteerde zich als een kunstenbibliotheek maar met uitlopers naar de meest uiteenlopende belangstellingssferen. Als bibliografische gids had hij het meerdelige *Bibliographie instructive* van Guillaume-Francois de Bure (Parijs, 1768) binnen handbereik. Ledoux ontving regelmatig opdrachten voor tekeningen en schilderijen met een Chinese inspiratie. Daartoe kon hij terugvallen op boeken uit zijn bibliotheek, zoals de reisbeschrijvingen van de Hollandse gezantschappen door Johan Nieuhoff en Olfert Dapper en, bijna vanzelfsprekend, het *Tooneel van China* van Athanasius Kircher (Amsterdam, 1668). Ledoux bezat ook het reisverslag van Ysbrandts Ides, dat verder nauwelijks in Brugse bibliotheken werd aangetroffen. In 1691/92–1694 maakte de Nederlandse koopman Ysbrandts Ides deel uit van een handelsmissie die vanuit Moskou China aandeed, in opdracht van tsaar Peter de Grote. Van deze handelsmissie verscheen jaren later een postuum en geïllustreerd relaas, *Dryjaerige reyze nae China, te lande gedaen door den Moskovischen afgezant E. Ysbrandts Ides* (Amsterdam, 1704).

BESLUIT

De belangstelling voor China in onze dagen delen we met onze 18de-eeuwse voorouders, die gefascineerd waren door deze zo andere wereld. Uit deze kleine steekproef blijkt dat toen boeken bijdroegen om deze interesse in te vullen. Een aantal klassieke werken, overwegend fraaie platenboeken, kwamen bijna steeds opnieuw in de collecties voor. Architecten en kunstenaars, kortom wie professioneel inspiratie kon putten uit de Chinese cultuur, beschikten dan wel over meer bijzondere boeken.

De Zuid-Nederlandse China-handel tijdens de 18de eeuw: peper, thee en katoentjes

Jan Parmentier

Kort na de Vrede van Utrecht (1713), die de politieke kaart van Europa grondig hertekende, gingen een tiental ondernemende kooplui in de Zuidelijke Nederlanden zich toeleggen op het verkennen van een nieuwe handelsrichting: Oost-Indië. Dit deels uit economische noodzaak omdat de Vlaamse en Brabantse firma's hun bevoorrechte positie op de Iberische markt en haar kolonies zagen wegwijnen.

Het Oost-Indische alternatief werd geïnspireerd door de recente succesvolle uitredingen naar India en China van enkele handelaars uit Saint-Malo. Met relatief beperkte financiële middelen wisten zij hoge winstmarges te realiseren in de thee-, zijde- en katoenhandel. Op gelijkaardige wijze zochten de Zuid-Nederlandse initiatiefnemers per expeditie kapitaalkrachtige geldschieters om de risicofactor te verminderen. Deze associaties waren zeer internationaal getint. Vaak participeerden Engelse, Franse en Hollandse ondernemers in deze handel, ondanks formele verbodsbepalingen om de Zuid-Nederlanders te steunen. De terechte aspiraties van de buitenlanders om forse winsten op te strijken speelden hierbij een dominante rol.

Na enige geslaagde reizen naar India, stuurde het Antwerps consortium rond Paulo Jacomo Cloots in 1718 haar fregat *Prins Eugenius* als eerste keizerlijk schip naar China. Deze expeditie werd een bijzonder succes want de reders mochten een nettowinst van 189 procent aan hun medefinanciers uitkeren. Ongeveer 40 schepen zeilden in de jaren 1715–1723 naar de Indische Oceaan en de Chinese Zee. De competitie op deze markt groeide sterk zodat het voor sommige reders erg moeilijk werd om voldoende geldschieters te vinden om een rendabele reis te organiseren. Immers de prijs van zo'n expeditie liep al snel op tot 300 à 400.000 gulden, een heus fortuin in de achttiende eeuw!

EEN COMPAGNIE OP AANDELEN

Op enkele jaren tijd werd de Zuid-Nederlandse markt overspoeld met Aziatische producten. Het leeuwendeel werd opnieuw uitgevoerd of gesmokkeld naar de Nederlandse Republiek of de Londense markt. Om de onderlinge concurrentie in te dijken en vooral om de handel lucratief te houden, besloten de voornaamste Zuid-Nederlandse handelshuizen samen de toelating te vragen om een nationale Oost-Indische compagnie op aandelen te starten. Wenen stemde toe en op 22 december 1722 verleende keizer Karel VI het octrooi voor de oprichting van de *Generale Keyserlijke Indische Compagnie* (GIC), die een monopolie verkreeg voor de handel op Azië. Dit handelsbedrijf, beter bekend als de Oostendse Compagnie, was de eerste onderneming in onze gewesten die op de beurs noteerde, en bleek een schot in de roos voor de aandeelhouders. Deze maatschappij beschikte, in vergelijking tot de Hollandse en Engelse concurrenten, over een bescheiden startkapitaal (zes miljoen gulden). Doch dit was een bewuste keuze om zo veel mogelijk binnenlandse aandeelhouders aan te trekken. De GIC-directie had de intentie jaarlijks vier tot vijf schepen naar Bengalen en Kanton te zenden, want meer expedities zou de binnenlandse markt schaden.

Na enkele gunstige jaren, waarin de Oostendse Compagnie liefst 40 procent van de Europese theemarkt inpalmdde, werd de Oostenrijkse keizer voor een dilemma geplaatst: de kroon voor zijn dochter Maria-Theresia garanderen of het economisch succes van de Zuid-Nederlandse Oost-Indiëhandel bestendigen. Hij koos voor de dynastieke belangen en onder internationale druk van voornamelijk Londen en Den Haag moest de Oostendse Compagnie haar activiteiten al stopzetten in 1732.

IN HET PORCELEYNEN KAEMERKEN

Het einde van de rechtstreekse vaart naar de Oost betekende niet dat de handel in Aziatische producten in onze gewesten werd stopgezet. Oostende had immers internationale faam verworven als stapelmarkt voor Chinese thee en Bengaalse katoentjes. De Zuid-Nederlandse initiatiefnemers van het eerste uur investeerden vanaf de jaren 1730 in de pas opgerichte Scandinavische Oost-Indische compagnieën. Vanuit Kopenhagen en Göteborg exporteerden zij hun winsten onder de vorm van Aziatische scheepsladingen naar Oostende. Deze hoogconjunctuur bleef aanhouden tot rond het midden van de 18de eeuw.

Inmiddels raakte de belangstelling voor Oosterse producten ingeburgerd bij de goeude klasse in de Vlaamse en Brabantse steden. Het theedrinken werd een courant sociaal fenomeen in de rijkere milieus en koffiehuisen werden, naar analogie met Londen en Parijs, een succesvol modeverschijnsel. Binnenkamers pronkte de burgerij met hun chinoiserieën : Chinees behang, exotische prenten, Indische bedspreien en salons vol met porselein etaleerden deze welvaart, die men te danken had aan de commercie.

Het Oosters Album: een introductie

Annelies Dobbelaere

Het Oosters Album werd volledig in opdracht van Joseph van Huerne opgesteld en rond het begin van de 19de eeuw ingebonden. 32 tekeningen zijn van de hand van Jan Karel Verbrugge, één is van Antoon Ignatius Steyaert, 15 prenten werden door Pieter Ledoulx geschilderd en acht zijn Chinees. De drie Brugse kunstenaars waren tijdgenoten van edelman Van Huerne en kregen op regelmatige basis opdrachten van hem. Hij was trouwens niet alleen hun opdrachtgever, uit de handschriften van Verbrugge en Ledoulx blijkt dat ze bevriend waren. De vele Chinese beeldjes en figuren op het porselein en lakwerk uit Van Huernes kabinet stonden dikwijls model. Soms stuurde de jonkheer zijn schilders erop uit naar andere verzamelaars om opmerkelijke exotica uit hun collectie op papier te zetten. Dat het geheel zoveel meer was dan een prentenboek met mooie afbeeldingen, bewijst het feit dat de edelman in zijn aanzienlijke bibliotheek ook op zoek ging naar de betekenis van sommige beeldjes en die dan zorgvuldig onderaan het blad noteerde. Het Album is geordend. Praktisch alle tekeningen van Verbrugge zitten vooraan, terwijl die van Ledoulx achteraan ingebonden werden.

OPERA

Op de eerste vijf folio's tekende Jan Karel Verbrugge negen Chinese acteurs rijkelijk uitgedost in de weelderige kledij van de traditionele opera. De gewaden zijn gebaseerd op de hofkostuums uit de dynastieën van de Han, de Tang, de Song en vooral de Ming. Anders dan in de Westerse opera, neemt in China een acteur op vaste tijdstippen een bepaalde pose aan om zijn kostuum in volle pracht te etaleren. Dankzij het kostuum kan het publiek exact de rol, rang, hoedanigheid, positieve en negatieve eigenschappen van het personage inschatten. Omdat het kostuum alle bewegingen van de acteur dient te accentueren, heeft het een weelderige en ruime snit, en wordt het met allerlei accessoires – zoals lintjes, riemen, manchetten en hoeden met pluimen – versierd.

GODEN, MANDARIJNEN EN BOEREN

De vijftien volgende folio's van Verbrugge tonen de meest uiteenlopende beroepen uitgeoefend ten tijde van de Ch'ing dynastie (1644–1912). Zoals de kledijvoorschriften het oplegden, dragen de afgebeelde mannen hun haar in een lange vlecht en zijn ze kaalgeschoren tot aan hun kruin. De voorheen wijd gedragen mouwen zijn ingekort tot een hoefvormige omslag. Dit maakt het makkelijker om tijdens het paardrijden de teugels en de wapens te omklemmen, en tegelijk de handen tegen de kou te beschermen. We krijgen volgende beroepen te zien: een bosschee of 'lijfwachter' uit de entourage van een mandarijn, twee krijgers, een jager, een rattenvervanger, een theeplukker, een boer, een verkoper van make-up voor een blekere teint, een bloemenverkoopster en een uitbater van een restaurantje gemaakt uit houten tonnen. Onder de negen godenbeelden van Verbrugge vinden we twee afbeeldingen van de godin 'Kuan Yin', naar een voorstelling in het fijne blanc-de-chine porselein met de typische blauwachtig-witte of ivoorkleurige glazuur. Twee van de drie gelakte kabinetten (hier: pronkkasten) met Oosterse cultusvoorwerpen in het Album behoorden tot Van Huernes verzameling en zijn door Verbrugge nageschilderd. Het derde exemplaar was eigendom van de Gentse verzamelaar De Bay en werd door Antoon Ignatius Steyaert op papier gezet. Om wat meer uitleg op deze folio's te kunnen noteren, raadpleegde Van Huerne het werk *Tooneel van China* (1668) geschreven door de jezuïet Athanasius Kircher. Eén van deze kabinetten bestond uit oud verguld lakwerk en bezat een dubbele opening met daarin vier afgodsbeeldjes in cederhout. Deze beeldjes werden volgens de jonkheer door de Chinese bevolking aanroepen in tijden van nood. Verzuimde de afgod zijn plicht, dan werd het beeld openbaar vernederd en aan een koord door het slijk van de straten gesleept.

'SCHILDER DER CHINEEZEN'

Aangezien Pieter Ledoulx als 'schilder der chineezers' heel wat interieurs in Chinese stijl versierde, is het geen toeval dat het gros van zijn prenten in het Oosters Album in feite opgekleefde motieven waren voor Chinees behang. Enerzijds zijn er vijf taferelen uit het dagelijkse leven in China: een man tokkelt op een banjo terwijl een andere een blaasinstrument bespeelt; een leraar geeft les aan twee jongetjes, twee dames houden een uitgebreide theeceremonie; een oudere man draagt een mand met bloemen of kruiden met zich mee; en een bejaarde heer rookt een pijp terwijl op de achtergrond een vrouw in de armen van haar man op een banjo tokkelt. De andere folio's sluiten nauwer aan bij Ledoulx's voorkeur voor de natuur, getuige het Album met Insecten (nu Prentenkabinet Musea Brugge) dat hij ook in opdracht van Van Huerne opstelde. Het Oosters Album bevat ook twee door Ledoulx geschilderde afgodsbeelden. Voor het ene was hij in opdracht van Van Huerne naar de familie Veranneman in Brussel getrokken. François Veranneman zou het beeldje namelijk zelf – op vrees van eigen leven – uit China hebben meegebracht. Verder schilderde hij enkele

brandende wierookstokjes die in de Chinese pagodes gebruikt werden om de kamers te parfumeren.

OORSPRONKELIJK CHINEES

Het contrast tussen de origineel uit China afkomstige prenten en de tekeningen van de bovenstaande schilders is zeer groot wat betreft stijl en kleurenpalet. Eén prent toont een jonge Chinese vrouw met ingebonden voeten die zich opmaakt voor de spiegel. Hierop volgt een afbeelding van diezelfde vrouw, ook ditmaal gekleed in fijne, dure gewaden, zittend aan een tafeltje in lakwerk. Veel onrustiger qua stijl zijn de drie prenten die de volledige grootte van het Album beslaan. De eerste toont een chaotisch markttafereel, waarop naast de gewone marktkramers heel wat mythische figuren zoals draken en tijgers ronddwalen. De volgende prent is opgevat als een stripverhaal en bestaat uit tien kleine tekeningen voorzien van tekst en uitleg. De laatste in deze reeks van drie bevat dan weer een aantal erotisch getinte scènes. Van een opmerkelijke kwaliteit zijn de twee afbeeldingen op geweven papier van een dame die vanuit haar ovalen venster in de verte staart. De tekeningen zijn elkaars spiegelbeeld. Eén van de meest fascinerende folio's in Van Huernes Album is die met de brieven in Chinese karakters gericht aan keizer Yongzheng (1723–1736, Ch'ing). Een taoïstisch monnik geeft in poëziestijl een verslag van de stand van zaken in het aan hem toegewezen district. Aangezien Joseph van Huerne het Chinees niet beheerste, kan hij nooit de ware inhoud van deze brieven gekend hebben.

TOT SLOT

Na Van Huernes overlijden werd het Oosters Album op een kunstveiling (21 oktober 1844) verkocht. Een jaar later, op 25 oktober 1845, veranderde het opnieuw van eigenaar; op de 'Vrijdagsch Markt' werd er de som van 203,50 francs voor betaald. Later kwam het in het bezit van een zekere Van der Straeten. Na diens dood kocht Van Heurck het boek.

Uiteindelijk verwierf het Brugse Oudheidkundig Genootschap het Album op een Antwerpse veiling in 1936. Bij de ontbinding van het Genootschap in 1955, nam de stad Brugge de collectie over. Alle grafiek werd bij de eerder verworven prentenverzameling van John Steinmetz ondergebracht. Na vele omzwervingen keerde het Oosters Album terug naar de stad van zijn mecenas.

Pieter Ledoulx, Jan Karel Verbrugge en het Oosters Album

Sandra Janssens

DUIZENDPOOT LEDOULX

Pieter Ledoulx (1730–1807) genoot zijn opleiding tot schilder-tekenaar aan de Koninklijke Academie in Brugge onder twee belangrijke schilders van het midden van de 18de eeuw, Matthias de Visch (1702–1765) en Jan Anton Garemijn (1712–1799). Beide kunstenaars waren achtereenvolgens ook directeur van deze instelling. Ledoulx toonde zich een veelzijdig man; hij genoot in zijn tijd al een schitterende reputatie als kunstenaar én als schrijver. Hij schilderde en tekende zowel monumentale stadsgezichten van Brugge als kleine voorstellingen van naturalia en decoratieve salonbekledingen. Een mooi voorbeeld van het eerste is het schilderij *De Spiegelrij* in Brugge van 1747. Het biedt een zicht vanop de Koningsbrug over de Spiegelrei met op de achtergrond de Poortersloge. Door de weerspiegeling van de gebouwen in de gladde waterspiegel en het ontbreken van elke menselijke activiteit roept dit stadsgezicht een verstilde sfeer op. Hetzelfde geldt voor het eveneens monumentale schilderij *De Burg in Brugge* van 1751. Het ontbreken van menselijke activiteit is opmerkelijk in deze schilderijen en vormt een sterk contrast met de stadsgezichten van zijn tijdgenoot Johannes Beerblock (1739–1806) en van Jan Baptist van Meunincxhove (1620/1625–1703). De pleinen en straten op hun schilderijen worden immers bevolkt door mensen tijdens hun dagelijkse activiteiten in de stad.

IN HET BRUGSE PRENTENKABINET

Op 15 augustus 1800 wordt door een onbekende een album van Ledoulx met aquarellen van insecten, vlinders en kevers geschonken aan mevrouw van Huerne, geboren De Schietere. Dit album, nu in het Prentenkabinet van Musea Brugge, bevat 41 tekeningen van Ledoulx en als laatste folio een gesigioneerde tekening met vlinders van Jan Karel Verbrugge. De tekeningen zijn met grote zorg en aandacht voor detail vervaardigd, een oeuvre waaraan Ledoulx naar eigen zeggen tien jaar werkte. Dit benadrukte hijzelf op het titelblad: 'Collection de Papillon, Insectes, Scarabées, & très soigneusement peinte en miniature d'après nature (ouvrage de 10 ans)...'. Op het volgende titelblad specificeerde de

kunstenaar dat de aquarellen gemaakt zijn in de jaren van 1755 tot 1765. Eveneens belangrijk is de vermelding door Ledoux op dit titelblad dat hij de beestjes naar het leven heeft afgebeeld: 'ad Vivum Depicta'. De afbeeldingen getuigen hiervan en illustreren de wetenschappelijke houding van de kunstenaar. Van een heel andere aard maar met eenzelfde zin voor documentaire en wetenschappelijke nauwkeurigheid zijn de grotendeels met waterverf ingekleurde tekeningen in een album met curiosa uit de natuur. Het album bestaat uit 42 bladen van Ledoux en 34 van Jan Karel Verbrugge. Het omvat gewone dieren, vissen, schelpen en insecten, evenals skeletten of delen ervan zoals een kaakbeen van een kleine krokodil. Maar ook mensen en dieren met afwijkingen zijn voorgesteld zoals een kalf met twee hoofden, een hond zonder voorpoten, een dwerg en een doodgeboren misvormd kind. Telkens worden de tekeningen nauwkeurig geduid door opschriften. De aquarellen en tekeningen zijn door de twee kunstenaars gemaakt binnen een periode van ongeveer 30 jaar. Dit blijkt uit de verschillende jaartallen op de gedateerde bladen; deze gaan van 1799 tot 1828. In het Brugse Prentenkabinet bevinden zich naast deze naturalia ook tekeningen van devotievoorwerpen van de hand van Ledoux zoals bijvoorbeeld kruisbeelden uit particuliere verzamelingen. Vaak bevatten ze een zeer uitgebreide beschrijving van het object, de gebruikte materialen en technieken, en de herkomst van het object.

CHINOISERIEËN

Naast zijn schilderijen, tekeningen en aquarellen verwierf Ledoux bekendheid door zijn talent en activiteit als schilder van salonbekledingen en behang. Volgens de smaak van die tijd stellen deze salonversieringen vooral landschappen en taferelen voor met een sterke beïnvloeding vanuit de chinoiserieën. Een voorbeeld van een volledig interieur van de hand van Ledoux dat vermoedelijk oorspronkelijk een Brugse woonkamer sierde en teruggevonden werd in een kasteel in Sint-Michiels, wordt momenteel bewaard in de Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis in Brussel. Deze op Chinese voorbeelden geïnspireerde decoraties werden met veel lof onthaald en bezorgden Ledoux zelfs de bijnaam 'schilder der chineezen'.

BRUGSE KUNSTGESCHIEDENIS

Ledoux's activiteiten beperkten zich niet tot het artistieke gebied. Hij besteedde eveneens veel aandacht en tijd aan het opstellen van een aantal handschriften. De nog bewaarde manuscripten zijn vaak geïllustreerd en handelen over de geschiedenis van Brugge van 1786 tot 1790; het leven van de heilige Godelieve; de wetten van de stad Brugge door de eeuwen heen; het Heilig Bloedrelik; het Brugse stadhuis; de levens van beroemde Brugse mannen die roem verwierven door geleerdheid, geschriften en wetenschappen; de levens van de graven van Vlaanderen; de geschiedenis van de Koninklijke Academie in Brugge; de stad

Damme; de beschrijving van de verschillende gilden en hun tradities; Brugse grafopschriften en de blaoenen van de Brugse adel... Tot op heden dankt Ledoulx zijn grootste bekendheid echter aan het manuscript 'Levens der konst-schilders, konstenaers en konstenaeressen, soo in 't schilderen, beeld-houwen als ander konsten ...', dat onmiskenbaar een fundamentele bron is voor de Brugse kunstgeschiedenis. Opmerkelijk is de titel die Ledoulx zichzelf geeft op het titelblad van het album met insecten dat op 15 augustus 1800 aan mevrouw van Huerne geschonken werd: 'Mr P. Ledoulx, peintre artiste historiog. Et grand Généalogist de Bruges...'. Dit vormt inderdaad een perfecte samenvatting van wie Ledoulx was.

REALISTISCH EN DOCUMENTAIR: HET OEUVRE VAN VERBRUGGE

Jan Karel Verbrugge (1756–1831) was eveneens leerling aan de Brugse academie onder Jan Anton Garemijn. In 1780 tekende Verbrugge vele gezichten van Brugse stadspoorten zoals de Ezelpoort, Kruispoort, Gentpoort, Smedenpoort, Sint-Niklaaspoort, Sint-Katelijnepoort en Speipoort. Ook de ruïnes van monumenten die op het einde van de 18de eeuw afgebroken werden – zoals de Boeveriepoort (afgebroken 1806) en de in puin gevallen Minderbroederkerk, het Steen en de Vlamingdam – maken deel uit van zijn oeuvre in het Brugse Prentenkabinet. Bij al deze tekeningen noteerde de kunstenaar de naam van de monumenten en het standpunt van waaruit ze getekend zijn. Hierdoor verkrijgen deze tekeningen naast een artistieke ook een documentaire historische waarde. Verbrugge maakte daarnaast ook tientallen tekeningen en aquarellen van archeologische objecten, rariteiten, dieren en Oosterse motieven. Deze documentaire tekeningen werden grotendeels vervaardigd in opdracht van Jozef van Huerne de Schievelde. De schilderijen van Jan Karel Verbrugge in de collectie van het Groeningemuseum stellen stalscènes en keukentaferelen voor. Het zijn duidelijk geconstrueerde composities, die getuigen van het talent van Verbrugge om voorwerpen op zeer realistische wijze weer te geven. Naast zijn artistieke activiteit stelde Verbrugge ook een kroniek samen met eigentijds feitenmateriaal over de stad Brugge. Die omvat zowel historische als kunsthistorische gegevens onder de titel 'Gedenkwaardige aenteeckeningen' en behandelt de periode van 1765 tot 1825.

OOSTERS ALBUM

Het 'album met Oosterse motieven' bestaat uit 55 folio's. De meeste aquarellen zijn het werk van Jan Karel Verbrugge, gevolgd door Pieter Ledoulx. Eén is van de hand van Antoon Ignatius Steyaert. Steyaert (1761–1841) vestigde zich vanaf 1796 in Gent, waar hij tekenleraar werd aan de Academie en in 1809 tot directeur van die instelling benoemd werd. Het was ook in Gent dat hij de met waterverf ingekleurde tekening maakte van een Indisch godenbeeldje uit de particuliere verzameling van een zekere De Bay, dat toegevoegd werd aan het album. Zoals bij de andere tekeningen en aquarellen van Ledoulx vindt men ook hier opschriften

die de oorsprong van het taferelen duidelijk maken. Zo zijn verschillende tekeningen 'Imitations Exactes de Papiers Chinois Venus d'Ostende', die grotendeels getekend zijn in 1749. Dankzij de opschriften van Steyaert en Ledoulx kunnen de voorbeelden of inspiratiebronnen voor hun tekeningen geduid worden. Dit is in tegenstelling tot de bladen van Verbrugge. Deze stellen grotendeels figuren en cultusvoorwerpen voor, en bieden zo een rijkelijk en kleurig beeld van de Oosterse klederdracht. Verbrugge signeerde vele van zijn bladen, maar opschriften ontbreken zodat de duiding van de bronnen waarnaar hij de ingekleurde tekeningen vervaardigde niet vanzelfsprekend is.

LITERATUURLIJST

Over Joseph van Huerne, de kunst van het verzamelen en het Oosters Album

A. Dobbelaere, *Van kokosbeker tot blanc de chine: Exotisme in de Zuidelijke Nederlanden: de Brugse kunstcollectie van Joseph van Huerne (1752–1844)*, Licentiaatsverhandeling, KU Leuven, Departement Geschiedenis, 2002.

H. Vandervin en A. Dullaert, *Catalogue des collections de tableaux, dessins, gravures, antiquités, curiosités et objets d'histoire naturelle, formant le Cabinet Van Huerne. 1e ed.*, Gent, 1844.

K. Pomian, *Collectors and curiosities: Paris and Venice, 1500–1800*, Oxford, 1990.

Exotische Welten. Europäische Phantasien, Stuttgart, 1987.

Verzamelen: van rariteitenkabinet tot kunstmuseum, Heerlen, 1993.

De wereld binnen handbereik. Nederlandse kunst- en rariteitenverzamelingen, 1585–1735, Zwolle, 1992.

C. Van de Velde, *Stedelijke Musea Brugge. Steinmetzkabinet. Catalogus van de tekeningen*, 2 dln., Brugge, 1984.

G. Dickinson en L. Wrigglesworth, *Imperial wardrobe*, Berkeley-Toronto, 2000.

Over 18de-eeuwse bibliotheken

T. Verschaffel, *De hoed en de hond: geschiedschrijving in de Zuidelijke Nederlanden 1715–1794*, Hilversum, 1998, 136–153.

A. Van den Abeele, 'Bibliotheken en boekenbedrijf in Brugge op het einde van de 18de eeuw: de wereld omheen Joseph-Ignace van Praet (1724–1792)', in: L. Vandamme (ed.), *The Founding Fathers: het bibliotheeklandschap in Brugge omstreeks 1800*, Brugge, 2004, 9–26.

Over China-boeken in de 18de eeuw

C. Tuerlinckx, *De wereld op een boekenplank: de aandacht voor de buiten-Europese wereld op basis van particuliere boekveilingcatalogi in de Zuidelijke Nederlanden (1750–1840)*, Licentiaatsverhandeling, KU Leuven, 2002 (toegankelijk op www.thesis.net).

Ting T'chao-Ts'ing, *Les descriptions de la Chine par les Français (1650–1750)*, onuitgegeven thesis, Parijs, 1928 (toegankelijk op <http://classiques.uqac.ca/>).

Over Brugse veilingscatalogi

P. De Laey, 'Boekenveilingen in Brugge, 1750–1810: een repertorium van de gedrukte veilingcatalogi', in: *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis*, 142 (2005), 54–131.

Over de Zuid-Nederlandse Chinahandel tijdens de 18de eeuw

K. Degryse en J. Parmentier, 'The Maritime Apects of the Ostend Trade to Mocha, India and China (1715–1732)', in: J.R. Bruijn en F.S. Gaastra (red.), *Ships, Sailors and Spices: East India companies and Their Shipping in the 16th, 17th and 18th Centuries*, Amsterdam, 1993, 166–185.

J. Parmentier, *Thee van overzee. Maritieme en handelsrelaties tussen Vlaanderen en China tijdens de 18de eeuw*, Gent, 1996.

J. Parmentier, *Oostende en Co. Het verhaal van de Zuid-Nederlandse Oost-Indiëvaart 1715–1735*, Gent, 2002.

J. Parmentier, *Het gezicht van de Oostendse handelaar. Studie van de Oostendse kooplieden, reders en ondernemers actief in de internationale maritieme handel en visserij tijdens de 18de eeuw*, Oostende, 2004.

Index

- hoogwaardigheidsbekleder fol. 4
insigne fol. 4
jager fol. 9
keizer fol. 4, 34, 43
ketting fol. 9
kledij fol. 4, 11
lak fol. 33-34
legerofficier fol. 4
lotusbloem fol. 31, 33-34
Man met korf en man met lampion fol. 46
Mandarijn fol. 4, 9, 11, 16
Mandarijn, welstellende dame, dienaar met dienblad
fol. 16
mandje fol. 50
mouw fol. 4, 16
Oostende fol. 50
opera fol. 1, 4
Operafiguren met tabletten fol. 1
Operafiguren met vliegenmepper en porselein fol. 2
Operafiguur en legerofficier fol. 4
pagode fol. 33, 35, 50
paraplu fol. 15
paviljoen fol. 49
pijp fol. 16
porselein fol. 2, 31, 35-36
Pussa fol. 33-34
rattenvanger fol. 15
riem fol. 9, 19
schutter fol. 7
Schutter, muzikant en parapludrager fol. 7
servies fol. 19, 49
Steyaert, Antoon Ignatius fol. 34
Stilleven met pagode en oude wijze fol. 50
Stilleven met paviljoen en theeceremonie fol. 49
stok fol. 8, 9, 11, 50
tao fol. 2, 43
thee fol. 16, 49
theeplukker fol. 19
Thee-scènes fol. 19
tijger fol. 40
troon fol. 22, 26
truweel fol. 20
Verbrugge, Jan Karel fol. 1-2, 4, 7-9, 11, 15-20, 22, 26,
31, 33, 35-36
Verkoper en man met gong fol. 13
verkoper fol. 8, 13, 15
Vier brieven fol. 43
vlecht fol. 4, 7, 9, 49-50
vliegenmepper fol. 2-3
vogel fol. 4, 9, 49, 53
Voorvader fol. 27
vruchtbaarheid fol. 22, 33
waaier fol. 2, 9, 15-17
wierook fol. 31
wijze fol. 21, 27, 33, 50-51
zijde, achterkaft
zijde fol. 9, 11, 27
Zittende godin met symbolen fol. 25
zwaard fol. 3, 9, 21, 23
zweep fol. 1